crime investigation is a complex step-by-step procedural mechanism for bringing persons to justice, fulfilling the main tasks of criminal procedure law.

During the investigation of economic crimes, the following procedural steps are taken to gather evidence: investigative (investigative) actions and unspoken investigative (investigative) actions, temporary access to things and documents, expertise and other actions aimed at establishing the truth in criminal proceedings.

Key words: economic crime, evidence, evidence, pre-trial investigation, criminal proceedings, investigative (investigative) actions, unspoken investigative (investigative) actions.

DOI: 10.36695/2219-5521.4.2019.57

УДК: 343.9.01

О.М. БУРДА

Олександр Миколайович Бурда, аспірант Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ORCID: 0000-0002-9752-1480

КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ КРАДІЖОК, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В МЕРЕЖІ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Постановка проблеми. У сучасному світі глобалізаційні процеси охопили всі сфери суспільного життя, в тому числі й сферу «рітейлу». У роздрібній торгівлі спостерігається активне поглинення вітчизняного ринку великими торгівельними мережами. На зміну малим архітектурним формам приходять супермаркети, гіпермаркети та торгово-розважальні центри. Для вказаних об'єктів характерним є те, що, на відміну від торгівлі через прилавок, у покупців відсутній безпосередній контакт із продавцем. Натомість є вільний та безперешкодний доступ до товарів. З одного боку, це полегшує та спрощує вибір необхідних товарів, а з іншого, – створює сприятливі умови для вчинення крадіжок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі злочинів проти власності присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як Б.М. Головкін, О.О. Дудоров, М.І. Панов, М.І. Хавронюк та інші. Разом із тим, незважаючи на існування численних публікацій, питання щодо вивчення кількісних та якісних показників крадіжок у роздрібній торгівлі не знайшло свого відображення у працях науковців.

Формулювання мети. У статті здійснено спробу встановити найбільш загальні кількісні та якісні показники крадіжок, що вчиняються в мережі роздрібної торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Крадіжки в мережі роздрібної торгівлі належать до злочинів проти власності. Б.М. Головкін провівши криминологічний аналіз злочинів проти власності, зауважує, що за масштабами і темпами поширення в суспільстві вони традиційно посідають перше місце (понад 60 %) у структурі всієї злочинності, а тому значною мірою визначають криминогенну ситуацію в державі в цілому, демонструють стан майнової й особистої безпеки в ній¹. Вони охоплюють основний масив злочинів та носять корисливий характер².

Сказане обумовлює необхідність у проведенні предметного дослідження явища крадіжок, що вчиняються у торгівельних мережах. Для цього необхідно здійснити криминологічний аналіз кількісних та якісних показників крадіжок, що вчиняються у мережі роздрібної торгівлі. На підставі такого аналізу можна буде простежити основні тенденції крадіжок у мережі роздрібної торгівлі за останні шість років.

За словами А.П. Закалюка, під криминологічним аналізом слід розуміти дослідження інформації щодо об'єктів, які становлять предмет криминології, та інших об'єктів з метою визначення їхнього криминологічного змісту й значення³.

Рівень крадіжок у мережі роздрібної торгівлі для наочності відображено у табл. 1. Дані сформовані на підставі офіційних статистичних відомостей Генеральної прокуратури України.

Таблиця 1

Рівень крадіжок в мережі роздрібної торгівлі за 2013–2018 рр.

Показники	Р О К И					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість облікованих злочинів	14 842	17 552	19 977	23 807	23 732	24 322

Із наведених даних бачимо, що в 2018 р. було вчинено 24382 крадіжки в закладах роздрібної торгівлі. У середньому за період 2013–2018 рр. вчинялось 20705 крадіжок у мережі роздрібної торгівлі. Таким чином, рівень крадіжок у 2018 р. порівняно із 2013 р. зріс більше ніж на половину. Представлені показники вказують

на об'єктивне збільшення крадіжок, вчинених на об'єктах роздрібної торгівлі за останні шість років. Наведені показники можуть свідчити про:

- 1) збільшення кількості фактично вчинених злочинів та кількості виявлених осіб, що вчинили ці злочини;
- 2) збільшення рівня довіри до правоохоронних органів і, як наслідок, зростання заявницької активності з боку власників та співробітників об'єктів роздрібної торгівлі;
- 3) покращення роботи правоохоронних органів щодо виявлення підозрюваних осіб.

Водночас паралельний аналіз основних показників роздрібної торгівлі щодо загального обсягу товарообороту за аналогічний період вказує на інше. Дані щодо загального обсягу роздрібного товарообороту відображені у табл. 2.

Таблиця 2

**Відомості щодо загального обсягу роздрібного товарообороту в мережі роздрібної торгівлі,
млн грн, за період 2013–2018 рр.**

Показники	Р О К И					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг роздрібного товарообороту в мережі роздрібної торгівлі, млн грн	433 081	438 343	487 558	555 975	586 330	668 369

За період з 2013 по 2018 рр. спостерігається значний приріст валового товарообороту в мережі роздрібної торгівлі, що зумовило збільшення кількості фактично вчинених крадіжок на об'єктах роздрібної торгівлі. Разом із тим збільшення кількості товарообороту в мережі роздрібної торгівлі не супроводжується зростанням рівня охорони товару. Як правило, власники об'єктів роздрібної торгівлі не в змозі або не бажають забезпечити належну охорону товару з різних причин.

Слід зауважити, що відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 185 КК України (в межах об'єктів роздрібної торгівлі) дають загальне уявлення про рівень цих злочинів в кількісних показниках. Для дослідження рівня фактичної злочинності в мережі роздрібної торгівлі обов'язково необхідно враховувати показники рівня латентності досліджуваних злочинів.

В.Ф. Оболенцев під латентною злочинністю пропонує розуміти сукупність фактично вчинених, однак не виявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відображення в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності⁴. До сьогодні в кримінологічних колах немає одностайності в питанні визначення рівня латентності крадіжок. Одні науковці відносять крадіжки до злочинів із середнім рівнем латентності, а інші – до злочинів із високим рівнем латентності.

За результатами проведеного анкетування та інтерв'ювання власників і працівників об'єктів роздрібної торгівлі, а також представників приватних охоронних фірм (що надають свої послуги у сфері рітейлу), вдалось встановити, що лише в 17,3 % випадків потерпілі особи повідомляють правоохоронні органи про вчинений злочин. Проте 82,7 % випадків крадіжок залишаються невідомими (латентними) з тих чи інших причин. Високий ступінь латентності крадіжок в мережі роздрібної торгівлі можна пояснити таким:

- 1) на багатьох об'єктах роздрібної торгівлі немає особи, на якій безпосередньо лежить обов'язок із запобігання та виявлення крадіжок;
- 2) часто встановити точну дату та час крадіжки практично неможливо, оскільки факт крадіжки виявляється через певний проміжок часу після її фактичного вчинення.

Аналіз якісних показників злочинності здійснено через дослідження структури злочинності. Традиційно під структурою злочинності пропонується розуміти розподіл генеральної сукупності злочинів на однорідні групи. Дослідження частки крадіжок у мережі роздрібної торгівлі в загальній кількості крадіжок показало зростання питомої ваги цих злочинів: 2013 р. – 6,1 %; 2014 р. – 7,74 %; 2015 р. – 7,3 %; 2016 р. – 7,63 %; 2017 р. – 9,08 %; 2018 р. – 10,2 %. Більш детально зазначені показники відображені в абсолютних показниках у табл. 3.

Таблиця 3

Структурний розподіл крадіжок за 2013–2018 рр.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальна кількість крадіжок	242769	226833	273756	282947	261282	238416
з об'єктів роздрібної торгівлі	14842	17552	19977	23807	23732	24321
	6,1 %	7,7 %	7,3 %	7,6 %	9,08 %	10,2 %
з квартир	17450	18992	21379	27204	25171	20228
з автомобілів	9638	9659	10790	13612	10641	9619
кишенькові	6798	5695	6626	9604	7043	7923
з дач, садових будинків	4532	4700	6479	8737	6674	5171
у пасажирів	2109	2148	2630	3650	1904	1957
вантажів на транспорті	833	1105	1091	1083	214	245

Як бачимо, останнім часом простежується тенденція до збільшення питомої ваги крадіжок в мережі роздрібної торгівлі. Таке збільшення призвело до того, що в 2018 р. крадіжки, вчинені з об'єктів роздрібної торгівлі, вийшли на перше місце з-поміж усіх інших видів крадіжок. Хоча до цього незмінне перше місце було за квартирними крадіжками. З огляду на це слід констатувати, що кожна десята крадіжка в Україні у 2018 р. була вчинена в мережі роздрібної торгівлі. Аналіз наведених показників дає змогу висунути припущення про масовість досліджуваного явища.

Безпосереднім місцем вчинення крадіжок у переважній більшості випадків стають торгові зали об'єктів роздрібної торгівлі: на них припадає 80,8 % випадків від усіх вчинюваних крадіжок. Торгове місце або прилавок стають місцем вчинення злочину в 9,2 % випадків. Приблизно в 7,2 % випадків місцем вчинення злочину стають примірочні. Зі складів та сховищ закладів роздрібної торгівлі викрадають товар у 2 % випадків. На касі вчиняється 0,8 % крадіжок. З наведеного слідує, що злочинці обирають насамперед ті об'єкти, які мають велику торгову площу, налічують великий асортимент товару, здатні одночасно пропустити велику кількість покупців і, що найголовніше, характеризуються вільним та безперешкодним доступом до товару.

Час вчинення крадіжок доцільно розбити на два основних періоди доби: а) період з моменту відкриття закладів торгівлі і до обідньої перерви; б) період після обідньої перерви і до закриття закладів торгівлі.

На перший період (09.00–12.00) припадає близько 14 % випадків крадіжок. Як правило, це початок робочого дня, людинопотік у торговому залі є незначним, а отже, увага буде прикута до поодиноких покупців. Основний час вчинення крадіжок припадає на післяобідню перерву і триває до закриття (15.00–22.00) – 83,2 %. Наведене дає змогу припустити, що крадії використовують найбільш напружені періоди роботи закладів роздрібної торгівлі. Уночі (24.00–06.00) з торговельних точок крадуть лише в 2,8 % випадків. Це пояснюється тим, що більшість магазинів не працює цілодобово.

З наведеного випливає, що крадіжки в мережі роздрібної торгівлі поділяються на два основних види: 1) крадіжки, що вчиняються в робочий час (97,2 %); 2) крадіжки, що вчиняються в неробочий час (2,8 %).

Хоча крадіжки з магазинів є постійним явищем, яке відбувається цілий рік, вони також мають певні сезонні особливості. Так, за даними дослідження «Global Retail Theft Barometer» найбільше крадуть взимку – 46 %, восени кількість крадіжок дещо менша – 24 %, навесні частка крадіжок становить 18 %, а літо є найменш сприятливим для крадіжок з торговельних точок – лише 12 %⁵. Пояснюється це тим, що в холодну пору року крадіям легше сховати викрадений товар під верхнім одягом. Крім того, ряд товарів має сезонне використання (призначення). Крадіжки також найчастіше вчиняються в період свят та рекламно-розважальних заходів.

Під час інтерв'ювання крадії відзначають, що найпоширенішими способами крадіжок є викидання речей у вікно магазину, відривання магнітних міток, одягнення викраденого одягу поверх свого тощо⁶.

Серед предметів злочинних посягань переважають малогабаритні товари широкого господарського вжитку та повсякденного використання. Найчастіше із продуктів харчування викрадають ікру червону/чорну (57 %), шоколад (15 %), каву (9,5 %). Серед алкогольних напоїв переважають дороговартісні віскі та коньяк. Із електронної техніки найчастіше викрадають мобільні телефони та аксесуари до них. Серед предметів першої необхідності домінують засоби для гоління, зубні щітки, парфуми.

Дослідження показників динаміки злочинності дає змогу простежити зміни рівня злочинів на території України за певний проміжок часу. На зміну показників динаміки можуть впливати різноманітні фактори, фонові явища⁷ тощо.

Динаміка крадіжок у мережі роздрібної торгівлі за 2013–2018 рр.

Із наведеного графіка вбачаються незначні коливання динаміки і загальна тенденція до збільшення кількості облікованих злочинів. Абсолютний приріст крадіжок з торговельних мереж за період з 2013 по 2018 рр. становив 9480 злочинів. При цьому темп зростання досяг 163,9 %. Темп приросту за досліджуваний період був 63,9 %. Разом із тим коливання динаміки крадіжок у мережі роздрібної торгівлі йдуть у розріз із загальною тенденцією щодо зниження кількості крадіжок.

Пояснити таку тенденцію можна тим, що, по-перше, суттєвий вплив на переорієнтацію крадіїв спричинило збільшення валового товарообороту роздрібної торгівлі. Детально про показники сукупного товарообороту було зазначено раніше. По-друге, об'єкти роздрібної торгівлі розташовуються переважно в густонаселених адміністративно-територіальних одиницях. По-третє, заклади роздрібної торгівлі відходять від торгівлі через прилавок і все активніше впроваджують принцип самообслуговування. Запровадження вільного та безперешкодного доступу до товарів неабияк стимулює крадіїв.

Що стосується ціни злочинності, то в межах нашого дослідження вона розглядається як матеріальна шкода, заподіяна крадіжками, що вчиняються в мережі роздрібної торгівлі. За експертними оцінками, щорічно в Україні викрадається товарів із магазинів роздрібної торгівлі на суму понад один мільярд гривень. Звідси випливає, що кожна 20 одиниця товару – укрadena. Хоча, як зазначають фахівці, масштаби цього явища набагато більші. Через крадіжки об'єкти роздрібної торгівлі зазнають втрати близько 1–1,5 % від сукупного прибутку⁸.

Висновки. На підставі проведеного аналізу вдалось встановити щорічне збільшення кількості крадіжок у мережі роздрібної торгівлі. Із вищенаведеного зрозуміло, що зростання товарообороту є наслідком збільшення кількості таких крадіжок. Не зважаючи на загальне зменшення кількості крадіжок, рівень крадіжок у мережі роздрібної торгівлі продовжує зростати, оскільки заклади роздрібної торгівлі недостатньо звертають увагу на питання охорони товару. З огляду на це більш детальне дослідження основних показників крадіжок, що вчиняються у мережі роздрібної торгівлі, є нагально необхідним. Це дасть змогу в короткостроковій перспективі запропонувати основні засоби запобігання цьому явищу.

¹ Головін Б.М. Кримінологічний аналіз злочинів проти власності. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. С. 1–10. С. 1. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5963>

² Головін Б.М. Види злочинності. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 18. С. 14–21. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10145/1/Golovkin_14-21.pdf

³ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Видавничий дім «ІнЮре», 2008. Кн. 3: Практична кримінологія. 320 с. С. 68.

⁴ Оболенцев В.Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків: СПДФО Вапнярчук Н.М., 2005. 128 с. С. 12.

⁵ The Global Retail Theft Barometer 2014–2015. URL: https://www.odesus.gr/images/nea/eidhseis/2015/3.Global-Retail-Theft-Barometer-2015/GRTB%202015_web.pdf

⁶ На власному досвіді: шопліфтер – про те, як і навіщо він краде у київських магазинах. URL: <https://bzh.life.ua/lyudi/ludinalichnom-opite-shoplifter>

⁷ Головін Б.М. Роль фонових явищ у детермінації злочинності. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*. (м. Київ, 20 березня 2014 р.). С. 12–16. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/zbir-tez-kriminol.pdf>

⁸ Василь Худіцький. За рік із магазинів роздрібної торгівлі поцупили товарів на суму понад мільярд гривень. URL: https://dt.ua/business/usushki-i-utruski-256927_.html

References:

Osnovni pokaznyky rozdrubnoi torhivli. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/sr/trg_ric/trg_u/2002.html [in Ukrainian].

Optovyi ta rozdrubnyi tovarooborot pidpriemstv optovoi ta rozdrubnoi torhivli u 2018 rotsi. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/sr/roz/roz_u/roz1318_u.htm [in Ukrainian].

Holovkin, B.M. (2013). Kryminolohichniy analiz zlochyniv proty vlasnosti. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*, 2, 1–10, 1 URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5963> [in Ukrainian].

Holovkin, B.M. (2015). Vidy zlochynnosti. *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*. 2015, 18, 14–21 URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10145/1/Golovkin_14-21.pdf [in Ukrainian].

Zakaliuk, A.P. (2008). Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka: u 3-kh kn. Kn. 3 «Praktychna kryminolohiia». Kyiv: Vydavnychiy dim «InIure» [in Ukrainian].

Obolentsev, V.F. (2005). Latentna zlochynnist: problemy teorii ta praktyky poperedzhennia. Kharkiv: SPDFO Vapniarchuk N.M. [in Ukrainian].

The Global Retail Theft Barometer 2014–2015. URL: https://www.odesus.gr/images/nea/eidhseis/2015/3.Global-Retail-Theft-Barometer-2015/GRTB%202015_web.pdf [in English].

Na vlasnomu dosvidi: shoplifter – pro te, yak i navishcho vin krade u kyivskykh mahazynakh. URL: <https://bzh.life.ua/lyudi/ludinalichnom-opite-shoplifter>.

Holovkin, B.M. (2014). Rol fonovykh yavlyshch u determinatsii zlochynnosti. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia*. (m. Kyiv, 20 bereznia 2014 roku). 12–16. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/zbir-tez-kriminol.pdf> [in Ukrainian].

Khudytskyi, Vasil. Za rik iz mahazyniv rozdrubnoi torhivli potsupyly tovariv na sumu ponad miliard hryven. URL: https://dt.ua/business/usushki-i-utruski-256927_.html [in Ukrainian].

Резюме

Бурда О.М. Кількісні та якісні показники крадіжок, що вчиняються в мережі роздрібної торгівлі.

У статті здійснено спробу встановити та проаналізувати найбільш загальні кількісні та якісні показники крадіжок, що вчиняються в мережі роздрібної торгівлі. Встановлено значне зростання рівня крадіжок у мережі роздрібної торгівлі. Зауважено, що при оцінці фактичного рівня злочинності необхідно обов'язково враховувати показники латентності. Аналіз якісних показників злочинності проведено шляхом розподілу генеральної сукупності крадіжок на певні однорідні групи. Виокремлено час, місце, основні способи вчинення крадіжок у торговельних мережах. Проаналізовано динаміку крадіжок у мережі роздрібної торгівлі за останні шість років. Обґрунтовано розуміння ціни крадіжок. Окреслено подальші перспективи наукових розвідок із даного питання.

Ключові слова: крадіжки, ритейл, магазин, супермаркет, мережа роздрібної торгівлі.

Резюме

Бурда А.Н. Количественные и качественные показатели краж, совершаемых в сети розничной торговли.

В статье предпринята попытка установить и проанализировать наиболее общие количественные и качественные показатели краж, совершаемых в сети розничной торговли. Установлен значительный рост уровня краж в сети розничной торговли. Отмечается, что при оценке фактического уровня преступности необходимо обязательно учитывать показатели латентности. Анализ качественных показателей преступности проведен путем распределения генеральной совокупности краж на определенные однородные группы. Выделены время, место, основные способы совершения краж в торговых сетях. Проанализирована динамика краж в сети розничной торговли за последние шесть лет. Обосновано понимание цены краж. Определены дальнейшие перспективы научных исследований по данному вопросу.

Ключевые слова: кражи, ритейл, магазины, супермаркет, сеть розничной торговли.

Summary

Oleksandr Burda. Quantitative and qualitative indicators of shoplifting.

The article presents the results of an empirical study of retail theft. The main basis of the study was the materials of the sample summarization of criminal proceedings and the adopted sentences of Ukrainian judges over the last four years.

On the basis of the obtained results an attempt was made to establish and analyze the most common quantitative and qualitative indicators of thefts committed in the retail network. The author found a significant increase in the level of thefts in the retail network. It has been suggested that there are possible causes for this growth. The substantiated explanations of the established phenomenon are given.

In assessing the actual crime rate, account is taken of the latency rates of thefts perpetrated in the retail network. The latency level was estimated based on the results of interviewing victims.

The analysis of qualitative indicators of crime was carried out by dividing the totality of thefts into certain homogeneous groups. It has been established that over the last five years there has been a tendency for an increase in the share of thefts in the retail network. It is stated that in 2018, every tenth theft in Ukraine was committed in the retail network.

The time, place, the main ways of committing thefts in trading networks are separated. The seasonal nature of the investigated crimes is described. The seasonality of thefts is explained. It has been established that the most popular items that have been stolen over the last five years are: red / black caviar, chocolate, coffee. Alcohol was often stolen whiskey and brandy. Shaving supplies, toothbrushes and perfumes were stolen from the essentials.

The criminological analysis of the dynamics of thefts in the retail network was conducted. There was a slight fluctuation in the dynamics and an overall tendency to increase the number of crimes reported. It also analyzes the absolute growth, growth rate, and growth rate of thefts over the past five years.

An understanding of the price of thefts is justified. The main indicators of the amount of damage are given. The further prospects of scientific research on this issue are outlined.

Key words: thefts, retail, shops, supermarket, retail network.